

Posudek vedoucího na diplomovou práci Zdeňky Pincové:

NEÚPLNÉ RODINNÉ DOMÁCNOSTI V ČR A SR PO ROCE 1970 V SOUVISLOSTECH SOCIÁLNĚ EKONOMICKÉHO A DEMOGRAFICKÉHO VÝVOJE

Předložená práce je deskriptivně komparativní studií formování a struktury neúplných rodinných domácností na území Česka a Slovenska, států, jež tvořily donedávna jeden celek se společnou historií a z ní plynoucími podobnostmi sociálně ekonomických poměrů. Zpracování je zaměřeno především na porovnání diferencí, jež existovaly v tvorbě a složení těchto domácností nedlouho před rozdělením společného státu a na změny, k nimž po rozdělení Československa ve formování rodinných, resp. neúplných rodinných domácností, došlo. Časový rámec práce je však širší, zahrnuje období od 70. let minulého století až téměř do současnosti.

Cílem práce není jen retrospektivní komparace rozdílů ve struktuře neúplných rodin v obou populacích, ale také zkoumání vlivu měnících se sociálně ekonomických podmínek a demografického vývoje na změny ve formování a struktuře těchto domácností. Protože neúplné rodinné domácnosti s nezletilými dětmi jsou oproti úplným rodinám většinou sociálně i ekonomicky znevýhodněny a také výchova dětí v rodině s chybějícím rodičem je častěji obtížnější, je zkoumání příčin růstu počtu i zastoupení neúplných rodinných domácností a změn v jejich struktuře tématem jistě aktuálním a má praktický význam.

Práce je členěna do sedmi kapitol (včetně úvodu a závěru), její rozsah je 63 stran (+ dalších 5 stran s 11 tabulkovými a dvěma obrázkovými přílohami). Text je doplněn řadou přehledných tabulek a grafů, jejichž seznamy jsou na začátku práce (trochu matoucí je, že samostatné číslování tabulek v příloze začíná číslem 10, zatímco číslování obrázků v příloze navazuje na číslování obrázků v textu). Čtyřstránkový seznam použité literatury je dostatečně obsáhlý, zahrnuje české i cizojazyčné tituly a je z něj zřejmý hlubší zájem autorky o dané téma, neboť kromě demografických studií je zde i řada sociologických titulů. Některé internetové tituly nejsou však citovány dle pravidel (chybí datum stažení), také jsem v seznamu nenašla některé tituly, na něž je v textu odkazováno (Šulová na s. 16, Jand'ourek na s. 17, Pavlík a kol na s. 22). Vhodně je od seznamu literatury oddělen seznam pramenů, ale ani ten není úplný – chybí šetření EU-SILC (v textu z něj vychází kap. 4.2).

Struktura práce je celkem logická, i když podle mého názoru některé podkapitoly mohly být zařazeny vhodněji resp. rozšířeny a stát samostatně (4.2 – EU-SILC). Jejich stručné zhodnocení:

V úvodní kapitole jsou vytyčeny cíle a pracovní hypotézy (i když trochu vágně), uvedeny hlavní zdroje dat, popsána struktura práce. Je škoda, že zde chybí jako zdroj dat Šetření příjmů a životních podmínek (EU-SILC), toto mezinárodní šetření poskytuje data i za Slovensko, výstupy jsou srovnatelné a zveřejňovány jak SŠÚ tak Eurostatem.

V druhé kapitole jsou diskutovány definice rodiny, demografické stránky domácností a rodin, pojem životního cyklu a je zde zařazena i metodická podkapitola k typologii rodin a domácností (zde postrádám podrobnější vysvětlení odlišného způsobu zjišťování a zpracování údajů o domácnostech ve sčítání 2011 včetně definic pobytu a vysvětlení důsledků této definice v datech o domácnostech, stejně tak zde měly být i metodické poznámky k údajům o domácnostech zjišťovaným v šetření EU-SILC, jestliže nejsou zmíněny v příslušné kapitole 4.2.; neúplný je popis používaných zkratk názvů domácností).

Třetí kapitola je věnována deskripci vývoje vybraných demografických procesů souvisejících především s formováním rodinných domácností jako celku (sňatečnosti, rozvodovosti, plodnosti), s literaturou je diskutován koncept druhého demografického přechodu. Demografické procesy jsou popsány stručně, pomocí standardních ukazatelů, vývoj sňatečnosti mohl být dokumentován i ukazatelem úhrnné prvosňatečnosti. V podkapitole o porodnosti a plodnosti je vzhledem k zaměření práce správně, byť jen stručně, zmíněn vývoj mimomanželské porodnosti i z hlediska vzdělání matek. Spojitost demografického vývoje s formováním a strukturou rodinných domácností je v této kapitole naznačena však dost povrchně (zejména co se týče neúplných rodin).

Zpracování čtvrté kapitoly nepovažuji za příliš zdařilé, její umístění považuji za diskutabilní. V první z jejích podkapitol jsou zmíněny výsledky dvou sociologických šetření týkající se postojů mladé generace k manželství, rodině a plodnosti v souvislosti s transformací společnosti v 90. letech, naznačení vazby k tématu práce je však jen velmi povrchní. V druhé podkapitole jsou diskutovány výsledky z výběrových šetření o ekonomických podmínkách matek, přičemž součástí jsou i výsledky mezinárodního šetření o příjmech a životních podmínkách (EU-SILC). Vzhledem k množství existujících dat z tohoto šetření souvisejících s tématem práce je škoda, že jich nebylo využito ve větším rozsahu, navíc chybí údaje za Slovensko. Škoda, neboť se toto šetření mohlo stát jakýmsi přechodovým můstkem mezi údaji o neúplných rodinných domácnostech zjišťovaných při sčítáních do roku 2001 (cenzové domácnosti) a daty za domácnosti získanými při sčítání 2011 na základě nové metodiky (šetření EU-SILC zjišťuje totiž údaje o hospodařících rodinných domácnostech, kritériem vymezení je obvyklé bydliště podobně jako ve sčítání 2011, za Česko bylo možno využít publikovaného přepočtu mezi cenzovými a hospodařícími domácnostmi). Navíc zde zcela chybí metodické vysvětlivky k uvedeným údajům).

Poslední dvě kapitoly se zabývají vlastním tématem práce, komparativní analýzou rodinných domácností, přičemž první z nich je obecnějšího charakteru, další, šestá kapitola, se zaměřuje na vývoj neúplných rodinných domácností

v období 1970 až 2001. V kvalitě zpracování těchto kapitol tkví hlavní důvod, proč hodnotím práci nakonec jen jako slabší, podprůměrnou. Kapitoly jsou deskriptivně komparativního charakteru, bohužel zpracované nepříliš do hloubky. Ke komparacím bylo použito jen nejjednodušších ukazatelů – srovnávání absolutních nebo relativních přírůstků domácností či rozdílů struktur. Autorka se nepokusila použít ani běžně používanou metodu komparační analýzy, standardizaci, či hodnocení např. pomocí indexů. I tento způsob zpracování by však mohl být dostačující pro práci tohoto typu, kdyby se autorka nespokojila s poměrně povrchním pohledem na hodnocení diferencí a také kdyby se jí podařilo více provázat vývoj neúplných rodin se změnami demografického chování a začlenit jej podrobněji do sociálně ekonomického kontextu. Potom i závěrečné shrnutí komparativně analytických výsledků mohlo být konkrétnější a podrobnější.

Z kvality zpracování těchto analytických kapitol plyne i určitá proporční nevyváženost práce: rozsah přípravných a doprovodných kapitol tvoří dvě třetiny práce a vlastní hlubší analýza neúplných rodinných domácností v kapitole 6 se omezila na 8 stránek, a to nehodnotím kvalitu textu. Předložená práce tak vzbuzuje dojem uspěchaného dokončení, jakoby autorka neodhadla dobře časovou náročnost vlastní analýzy a zejména závěrečných prací. Tomu nasvědčuje i celá řada nedostatků formálního charakteru (chyby v interpunkci, gramatice, vynechaná slova) i několik věcných chyb nepochybně způsobených nepozorností – některé uvádím:

- *chybný průměrný počet členů hospodařících domácností v roce 2001 v tab. 8, s. 47,*
- *zavádějící název tab. 2 s. 32,*
- *chybějící poznámky k tab. 8, 9, s. 47 - jde při obou sčítáních o hospodařící domácnosti pouze s jednou rodinou,*
- *tab. 3, 4 s. 37, 38 údaje jsou z roku 2010, nikoliv 2011, zdrojem dat je publikace z roku 2011, chybí vysvětlivka, že údaje se týkají pouze čistých úplných a neúplných rodin v rámci hospodařících domácností, z toho se odvíjí pak i zavádějící text na s. 36 o zastoupení neúplných rodin s rozvedenou osobou v čele s 1 dítětem a o průměrném životním minimu neúplné rodiny*

Jako vedoucí práce musím na druhé straně zmínit, že autorka zpracovala svou diplomovou práci zcela samostatně, jen minimálně využila možnosti průběžných konzultací; bohužel se tato samostatnost a zároveň jistě i nezkušenost autorky dost významně podepsala na kvalitě práce.

Nicméně autorka prokázala schopnost samostatné práce, v podstatě zvládla analytickou práci s daty, chápe demografickou problematiku v širších souvislostech a nebojí se vlastního úsudku. Dobře se zorientovala v literatuře širšího záběru, orientuje se ve zdrojích dat a je patrné, že vybranému tématu se věnovala se zájmem. Proto, byť tedy se značnými výhradami, diplomovou práci Zdeňky Pincové doporučuji k obhajobě.

V Praze, 4. 9. 2013

RNDr. Dagmar Bartoňová, Ph.D.